

یاداشته‌کانی ئەبولووفای موعتمه‌دی کوردستانی و ئاوردانه‌وه‌یه‌ک له قه‌سیده‌که‌ی ئەحمەد بە‌گی کۆماری: «گلکۆی تازه‌ی له‌یل»*

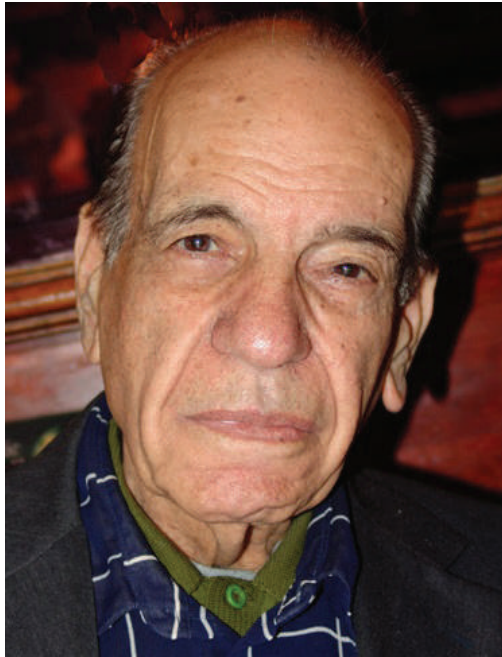
عه‌بدوللای سه‌مه‌دی (مه‌باد)
له‌ فارسییه‌وه: د. عوسمان ده‌شتی
(زانکۆی کۆیه - فاکه‌لتی په‌روه‌رده)

له‌و نوسخه‌ ده‌ستنوسه‌ی دیوانی (مه‌وله‌وی کورد) که‌ له‌ کتیبخانه‌ی باره‌گای پیروزی ئیمام په‌زادا به‌ ژماره (١١٠٩٢) پارێزواوه، کۆمه‌لیک یاداشت و بیره‌وه‌ری له‌ شێوه‌ی په‌راویزدا تۆمار کراون که‌ نرخ و به‌هایه‌کی ئه‌ده‌بی و میژووی تایبه‌تیان هه‌یه .

به‌لگه‌ و نیشانه‌کان ئاماژه‌ بو‌ ئه‌وه‌ ده‌که‌ن که‌وا مه‌تنی نوسخه‌ی دیوانه‌که‌ به‌قه‌له‌می (عه‌لی نه‌قی ده‌بیر مه‌خسوس) ه‌وه‌ تۆمارکراون که‌ ناسناوی (هۆشیاری سه‌نه‌نده‌جی) بووه (١). یاداشت و په‌راویزه‌کانیش له‌لایه‌ن (ئه‌بولووفای موعتمه‌دی کوردستانی) یه‌وه (٢) نووسراونه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها میژووی نووسینه‌کانیش بو‌ سالی (١٣٠٠-١٩٢٢ز) ده‌که‌رپێته‌وه . ناوه‌ ناوه‌ به‌ په‌رشوبالۆی له‌سه‌ر پووی لاپه‌ره‌کانی دیوانه‌ ده‌ستنوسه‌که‌دا، یاداشتگه‌لیک به‌ قه‌له‌می خوالی‌ی خۆشبه‌ن ئه‌بولووفای تۆمارکراون که‌

یاداشت نووسینه‌وه، نه‌ریتیکی باشه، مرۆف ده‌توانیت ده‌فته‌ریک بو‌ ئه‌و کاره‌ ته‌رخان بکات و ناوه‌ ناوه‌ لاپه‌ره‌یه‌ک، یان نیو لاپه‌ره‌، به‌ گویره‌ی دلخوازی خۆی باه‌تگه‌لیکی تیدا تۆماربکات. تا ئه‌وه‌ی بی‌ په‌چاوکردنی کارامه‌یی نووسین و زمان و شێوازی تایبه‌تیش، ده‌شتی مرۆف به‌هۆی کۆمه‌لی پسته‌ی کورت و پوخت و ساده‌وه، ئاماژه‌ بو‌ پووداویک بکات که‌ هاتووه‌ته‌ ئاراوه .

ده‌فته‌ریکی له‌و جو‌ره‌ سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل په‌وتی خێرای زه‌مانه‌دا ده‌بیت به‌ تۆماری یادگارگه‌لیکی شیرین، زۆر جارانیش بو‌ مه‌به‌ستی پرکردنه‌وه‌ی که‌لینیک، یان بۆشاییه‌ک هی سه‌رده‌می، له‌ یه‌کیک له‌ بواره‌کانی پووناکییری، یان ئه‌ده‌بیدا سوودی لێ وهرده‌گیریت و که‌لینی تابلۆیه‌ک پر ده‌کاته‌وه‌ و دیمه‌نه‌که‌ ته‌واو ده‌کات.

د. محمەد موکری

هەر یه کۆتاییان گرنگی و بایه خێکی تایبه تی هیه، لێر وه له چوارچێوه ی ناساندنی ئه وه پهراوێز و یاداشتنگه له دا، سه ره تا هه لوه سه ته له سه ر نامه یه ک ده که یه ن که ناوبراو بۆ دوکتۆر محمەد موکری (٣) نووسیوه . ئه مه ی خواره وه ده قی نامه که یه، له گه ل تێبینی کردنی ئه وه ی که وا مه سه له ی پێنوس و خالبه ندی و شه رح و په راوێزه کانی له لایه ن ئێمه وه یه:

نامه یه ک بۆ به پێز دوکتۆر محمەد موکری نووسراوه له (٣٤-٣-١٣٣٤) (٤):

هاونیشتیمانی به پێز و توێژهری نه ناسیام، دوینێ له کاتی پشکنینی کاغه زگه لی جۆراوجۆری ناو دۆلاب و کۆمه دییه کان، ژماره یه کی پۆژنامه ی (خۆرنشین)، سه رنجی پاکیشام که له پێکه وتی خه رمانانی (١٣٣٠) دا ده رچوو ه . له یه کێک له سه توونه کانی پۆژنامه که دا باسوخواسی هه ول و کۆششه کانی ئێوه ی به پێز کرابوو که له پیناوی کۆکردنه وه ی شوینه وار و بووژاندنه وه و به رز پراگرتنی ناویانگی شاعیرانی کورددا ئه نجامتان داوه، من زۆر به داخه وه م که تاوه کوو ئه مرۆ نه ئه و به خته م هه بووه به خزه تتان بگه م و نه چاویشم به و کتیب و دانراوانه که وتوو ه که له و باره وه نووسیوتانه، چون له پۆژنامه ی ناوبراودا سه باره ت به شاعیری (گلکۆی تازه ی له یل) (٦) نووسرابوو که وا: (زانیا ری پاست و دروست له باره یه وه له به رداستدا نییه)، بۆیه له سه نگی خزه تکردن به میژوو، به پێویستم زانی زانیا ریگه لیک که له و باره یه وه له لای به نده هیه، به ئاگاداری به پێزتان ی بگه یه نم، هۆنه ری شاعیره کانی (گلکۆی تازه ی له یل) خوالیی خۆشبێ (ئهمه د به گی کۆماسی)، له خانه کانی تایفه ی (کۆماسی) ناوچه ی (کوردستان) ه و هاوسه رده می خوالیی خۆشبێ (سه ید عه بدو پر په حیمی تاوه گۆزی) ناسراو

به (مه وله یی) بووه، که ناسناوی شاعیری (مه عدووم) ه و خاوه نی دیوانیکی شاعیری کوردی و کتیبی (عه قاید) ه که به زمانه کانی کوردی و فارسی و عه ره بی به شاعیر هۆنراوه ته وه و به شیک ی له (میسر) و به شیک ی له (به غدا) له چاپ دراوه . مه رحوومی مه وله یی له گه ل ئهمه د به گدا نامه و نووسراوی شاعیران له نێواندا هه بووه، ئه و جا چ به پاست و چ وه ک خوازه، مه وله یی له نامه کانی دا به (خالۆ) ناوی بر دووه (٨).

له دیوانی (مه وله یی) دا پارچه شاعیریکی ئامال درێژ هیه که دێپی ده ستپیک ی ئه مه یه: هانا هاویهر د، هانا هاویهر د خالۆکه م زستان، هانا هاویهر د (٩) ئه م شاعیرانه ئاراسته ی ئهمه د به گ و بۆ ئه و هۆنراونه ته وه (١٠).

له درێژه ی هۆنراوه که دا باس له یاده وه ری پۆژانیک ده کات که ویکرا به راووشکار و گه شت و گه پان گوزه راندوو یانه، له و پارچه شاعیره دا

مهولهوی له وهسفی بهمار و باسی تفهنگچیتتی و پاووشکار و نیشانه شکینیدا ناوه رۆکیکی نوپیاو و چواندنی جوان و نهوتۆی هیناوه تهوه که نمونهی لهو جوړه له زمانه کانی دیکه دا که متر بهدی ده کرین.

بهه رحال خالۆی نهحمهه بهگی خاوهنی قهسیدهی (گلکۆی تازهی لهیل) له تایفهی کۆماسییه، له سنهی کوردستان نه مری خواي بهجی هیناوه و له گۆرستانی باکووری نزیکي شاردنا به خاک سپێرداوه، له م گۆرستانه دا چون درهختی (تاوگ) (۱۱) ی ژۆر لئ پوواوه، نهوهی که به فارسی (بنگل) (۱۲) پئ ده لئین و بهریکی هیه ژۆر له بهری (داره بن) (۱۳) واتا (قه زوان) ده چیت، بۆیه گۆرستانه که به گۆرستانی دار تاوگ ناوده بریت (۱۴).

گۆپی نهحمهه بهگ تاوه کوو چل سالیس له مهو بهر (۱۵) که بنده له سنه بووم، ناسراو و دیاریوو، له لایه ن خه لکانیکی خاوه ن زهوق و سه ليقه ی کوردستانه وه زیاره ت ده کرا و نهو شیعه ری (گلکۆی تازهی لهیل) یان له سه ره زاره که ی ده خوینده وه، کیلی قه بره که ی له بهردی سپی هه لئرابوو که له سه ر پوویدا ناو و میژووی کۆچکردنه که یشی تۆمارکراوو، به لام به داخه وه ژماره و میژووه که یم له یاد نه ماوه . له هه ردوو لای هه ورزی سه رینگان و داوینتی پینگانگی گۆره که شدا دوو درهختی تاوگ پووابوون که هه ر له دووره وه پرا دیاریبوون و گۆیا له وئ بۆ مه بهستی سیبه رکردن چینرابوون .

نه م زانیارییه نه هی چل سال له مه و پيشن، وه لئ ئاگاداری وه زعی ئیستا نیم و نازانم که له نه جمای فراوانبوونی شاره که و بینا و ته لاری تازه که له و ناوچه یه به رپابوون، گۆره که له سه ر دهقی جارانی خۆی ماوه، یان نه وه تا له ئاکامی ئاوه دانی و فراوانبوونی شاردنا

بووه ته قوربانی و له بهین چووه .
بجووکتان: نه بولو ه فای موغه مه دی کوردستانی - واژۆ.

نه و جا نووسه ر له کۆتایی نامه که یدا دهقی ته واوی قه سیده ی (گلکۆی تازه ی له یل) ی له (۵۲) به یتدا هیناوه ته وه . به هۆی نه و جیاوازییه نه شه وه که له نیوان نه م ده قه و نوسخه کانی دیکه ی قه سیده که دا هیه، له کۆتایی نه م وتاره دا دهقی ته واوی قه سیده که وه ک خۆی ده هینینه وه . له گه ل نه وه ی پینووسه که یمان له فارسییه وه کردووه ته کوردی . یاداشت و په راویزه کانی دیکه ی ده ستنووه که سه به م جوړه یه:

۱- پارچه شیعیکی (شهره فهددین عوسمان موختاری) (۱۶)، که هه ر بۆ خویشی هونه ر نواندن به فارسییه کی عه ره بی ئامیز هۆنراوه ته وه، دپیری ده ستپیکي نه مه یه:

القلب من سوز عشق الیاری شیداء
والاشک سیلا علی الرخسار په یداء

۲- پارچه شیعیکی (میرزا مورته زا قولی) ناسراو به (نه فسه ر) (۱۷)، که له ستایشی حوسنی جیهان خانمی کچی (فه تح علی شای قاجار) و خیزانی (خوسره و خانی والی) دا گوته راوه . دپیری یه که می به م جوړه یه:

تبارک الله ازباد نوبهار سنندج

که برده آب جنان خاک مرغزار سنندج

۳- قه سیده یه کی (مهوله وی) که له ((۲۸)) به یتدایه له گه ل کورته پوونکردنه وه یه ک ئاراسته ی دۆستی نزیکي (شیخ عه زیزی جانه وه ره) کراوه و (۱۸) ده ستپیکي قه سیده که نه م دپیره یه:

های شه مال چهند جار پرا ته ی که رده نی

چهند ته شریف وه لای یاران به رده نی

۴- قه سیده حه وت به ندییبه فارسییه که ی خوالیی خویشی (سته فا به گی - کوردی) (۱۹)

که له ستایشی حەزرەتی پیغەمبەردا گوتراوه
 لەگەڵ کورتە پوونکردنەوویەک و تۆمارکردنی
 میژوونوسینەوویەشی لە پێکەوتی (۹-۹-۱۳۲۸)ی
 هەتاویدا. پاستییەکی ئەم تیکستە شیعرییە
 قەسیدەیهکی تەرجیع بەندی ((۸)) بەندییە
 (۲۰). هات و دوو بەیتە تەرجیعەکیان دەگەڵ
 حساب بکریت، کەوا ((۸)) جارەن لە نیوان
 بەندی غەزەلەکاندا پاتە بوو، ئەو کۆی
 بەیتەکانی دەبیته ((۱۲۰)) بەیت و دێپری
 دەستپێکی قەسیدەکە بەم جۆرەیه:
 ای ز شیبور تو جهان پر شور (۲۱)
 وز نوای تو عالمی مسرور

۵- قەسیدە ماددە تارىخەکی (میرزا
 فەحوولای خوێنم) (۲۲) کە لە بۆنەى
 دروستکردنی مزگەوتی (دار الاحسان)دا گوتراوه،
 لەگەڵ کورتە پوونکردنەوویەک و تۆمارکردنی
 میژووی نووسینەکە کە لە (۲۰-۹-۱۳۲۸)ی
 هەتاویدا بوو. ئەم قەسیدەیه ((۳۳)) بەیتە
 و بە حیسابی ئەبجد هەموو نیو دەپڕەکانی
 بآلی یەکەمی بەرانبەرە لەگەڵ ژمارە (۱۲۲۷)،
 کە ئاماژەیه بۆ سالی دەست پێ کردنی
 ئاواکردنی مزگەوتەکە، هەموو نیو دەپڕەکانی
 بآلی دووهمیش بەرانبەری (۱۲۲۸) دەووستی،
 کە ئاماژەیه بۆ سالی تەواو بوونی تەلاری
 مزگەوتەکە، میرزا (فتح الله) ئەم قەسیدەیهى
 لە پەدیفی قەسیدەکەى (ناطقى ئەسفەهانى)
 (۲۳) دا گوتوو کە ((۳۱)) بەیتە و بەحیسابی
 ئەبجدەى، هەموو بآلەکانی ئاماژە بۆ (۱۲۲۷)
 دەکەن (۲۴).

۶- غەزەلیکی فارسی (هۆشیار) کە لە
 سالی (۱۳۳۵)دا هۆنیویەتییهو. ئەم شیعەرە
 ((۹)) بەیتەو دەستپێکەکی بەم جۆرەیه:
 مه من قیاس رویت به غلط به ماه کردم
 چه تناسبی ست مه را، عجب اشتباه کردم

۷- قەسیدەیهکی (۵۶) بەیتی کوردی (هۆشیار)
 کە بە شێوەزاری (ئەردەلانی) هۆنراوەتەو
 بە ناوونیشانی (سلاو بۆ کوردستان). شاعیر
 قەسیدەکەى لە پێکەوتی ((۲۸))ی ئازەر،
 مانگی سالی (۱۳۳۰) هەتاویدا نووسیوەتەو
 لە کۆتاییدا واژۆی لەسەر کردوو، هەرەها
 ناوونیشانی تەواوی مآلەکەى خۆشی لە
 کۆتاییدا هیناوەتەو، وا پێ دەچیت (هۆشیار)
 قەسیدەکەى تاییەت بەو مەبەستە نووسییت
 تا بەدەنگی خۆی لە (پادیۆی کوردی تاران)دا
 بخوینیتەو (۲۵). دێپڕەکانی سەرەتای شیعەرە
 بەو جۆرەیه:

ئەگرە تارانە، ئەگرە تارانە
 ئەگرە بەش پادیۆی کورد زوانانە
 من ئەو دوورکەفتەى شار و دیارم
 سەنا خوان کورد، یانی (هۆشیار)م
 لە گرەو ئەنێرم بۆ کوردان سلام
 سلام فراوان بۆ خاس و بۆ عام
 سلام مەخسوس بۆ شار کوردستان
 زێدگای باوان، سنەى ئەردەلان...

لە سەرچاوەکاندا سالی و شوینی لە دایک
 بوون و مردنی ئەحمەد بەگ بە شێوەى جیاواز
 هاتوون، بەلام بەو پێیەى کەوا (دوکتۆر ماریف
 خەزەندەدار) لە بەرگی سییەمی (میژووی ئەدەبی
 کوردی)یەکەى خۆیدا هیناوتییەو، ئەحمەد
 بەگ لە سالی (۱۷۹۸ز) لە دێی (بەردە
 سپی: bardasipi)ی ناوچەى (کۆماسی)کە
 سەر بەشارستانی (مەریوان)ە، هاتوو تە دنیا
 و لەسالی (۱۸۷۸ز)یشدا مآلئاوایی کردوو.
 ئەو یەکیک بوو لە دۆستە نزیکەکانی سەید
 عەبدوێرەحیمی (مەعدووم)ی شاعیر کە بە
 (مەولەوی)ی کورد ناسراوه. مەولەوی پارچە
 شیعریکی ماتەمنامەى سۆزداری لە مەرگی
 ئەودا هۆنیو تەو، (بپوانە: محەممەد امین اردلانی،

ئەو كۆمەلە شاعرانەى ئەحمەد بەگ كەوا ئىستا لە بەردەست دان ھەر لەم بەياز و دەست نووسانەدا ۋەرگىراون و گردوكۆ كراونەتەو ۋە تا ئىستاش دوو جارن چاپ و بلۆ بوونەتەو (۲۶)، بەلام دەبى ئىستاش ھەر لە چاۋە پروانى ديوانىكى تەواى ئەم شاعىرە ناسك خەيالەدا بىن.

(گلکۆى تازەى لەيل) يەككە لە قەسىدە ناودارەكانى ئەدەبىياتى كوردى، كە (ئەحمەد بەگى كۆماسى) لە بۆنەى كۆچى دواىى ھاوسەرە كەيدا ھۆنىو پەتەو. پاىە و كارىگەرى ئەم قەسىدە پەى ۋاى كوردو ۋە كەسانىكى دىكەش لەو مەيدانەدا خۆيان تاقى بەكەنەو ۋە ئەسپى خۆيان تاو بدەن و شىعەرى لەو شىئو پە بنووسن، شاعىرى ناودارى سلېمانى (مامۆستا پىرەمىرد/ ۱۸۷۱-۱۹۵۰ز) (۲۷)، بە شىئو پەىكى زۆر جوان و دلگىر ئەم قەسىدە پەى لە شىئو پەى (گۆرانى) پەو ۋە گۆرپو ۋە بۆ شىئو پەى (سۆرانى). ۋەك چۆن ھونەرمەندى بەھرەدار (رەھىق چالاك/ ۱۹۲۳-۱۹۷۳) لە سالى (۱۹۵۷) دا لە شىئو پەى شاتۆگەرىدا پىشكەشى كوردو ۋە.

ئەم قەسىدە پەى لەگەل ھەبوونى نوسخەى چاپى جىاوازىش (۲۸) چەند دانە پەىكى دەستنووسىشى ھەپە، گۆنترىنى ئەو دەستنووسانە ئەو پەيانە كەوا (مەحمود پاشاى جاف/ ۱۸۴۵-۱۹۲۱) لە دەفتەرى پەىكەمى كەشكۆلەكەى خۆيدا لە سالى (۱۲۳۹ك/ ۱۸۷۶ز)، لە لاپە پەىكانى (۲۰۸بۆ ۲۱۲) لە ((۴۹)) دىرپا بە خەتلىكى جوان تۆمارى كوردو ۋە، ئەو جا ئەمە بە بەراورد لەگەل سالى كۆچكردنى شاعىر ۋەك ئەو پەى لای دوكتۆر خەزىنەداردا ھاتو ۋە، دەبىت لە پۆزگارى ژيانى شاعىر خۆيدا نووسراپىتەو ۋە.

ھەر ۋەھا نووسخە پەىكى دەستنووسى دىكەش لەبەر دەستە كە تاپىتە بە كىتەبخانەى

نىشتىمانى (بەرلىن) بە ژمارە (Hs. Or). ۹۸۸۲) كە بەھۆى نووسەرىكى نەناسراو ۋە لە سالى (۱۲۹۷ك/ ۱۸۸۰ز)، واتە دوو سال لە دواى مەرگى شاعىر نووسراو ۋەتەو. بە داخو ۋە ئەم دەستخەتە كەموكوپى تىداپە ۋە چەند لاپە پە پەىكى كەوتو ۋە، كە بە شىكى لاپە پە كەوتو ۋە كانىش رىك لەو شوپنە پە كە ئەم قەسىدە پەى تىدا تۆمار كراو ۋە، بە جۆرلىك كە تەنبا ((۱۰)) دىرپى پەكەمى قەسىدەكەى تىدا ماو ۋەتەو. لىرەدا بە ھەلى دەزانىن لەگەل نووسىنە ۋە پە قەكەى خوالىى خۆشپى ئەبولو ۋە فای موعتەمەدى، جىاوازى پە كانىش لەگەل ھەردو دەقى دەستنووسى ناوبرودا دەستنىشان بەكەن.

تىبىنى: نووسەرى بەرپىز كاك عەبدوللا سەمەدى لەتەك ھىنانە ۋە پە دەقى قەسىدەكە ۋەك چۆن ئەبولو ۋە فافا تۆمارى كوردو ۋە، جىاوازى پە كانىشى لەگەل ھەردو دەستنووسى (مەحمود پاشاى جاف) و (كىتەبخانەى بەرلىن) بە وردى و بەدرىژى دەستنىشان كوردو ۋە، ديارە ئەم كارە لە شوپنى خۆيدا بەمەبەستى لىكۆلپە ۋە پە زانستى كارىكى باش و پەسەندە، بەلام بە ۋە ھۆپە جىاوازى پە كان بەزۆرى لە ئاستى ۋەشە و بىژە داپە و توول و تەفسىلىكى زۆرىشى خاىاندو ۋە، بۆپە لە دەرفە تىكى ۋەك لىرەدا بە پىپووستمان نەزانى ئەو وردە كارىبانە پابگوازىنە ۋە ۋە چاوپۆشيمان لەم لاپەنە كوردو ۋە، ھىواخوازىشەن نووسەرى بەرپىز لەم پو ۋە بەمانبە خىشەت.

گلکۆى تازەى لەيل

گلکۆى تازەى لەيل گلکۆى تازەى لەيل

ئارۆشەم ۋە سەپر گلکۆى تازەى لەيل

نە ساپەى مەزار ئەو لەيل پەپ مەيل

نەدەدەم وارا ئەسرىن وپنەى سەيل

شېم وه سهرينش وه دلّهي پر جوش
 سەنگ مەزارش گرتم نەئاغوش
 واتم ئەي دلسۆز قەيس لۆنگ نەكۆل
 موبارەكت بۆ يانەي بیدی چۆل
 سەرھۆردە نەخاوە سەول خەرامان
 من مەجنون تۆم وهی تەور پیم نامان
 كۆچ بێ وادەت كاری پیم كەردەن
 بیزارم جەگیان پازیم وه مەردەن
 كورەي نارەشوق دوری بالای تو
 كاری پیم كەردەن نەونەمام تو
 وهختەن چون قەقنەس ببوون وه زوخال
 شاد بوو وه گەردم زەلان يا شەمال
 ياخۆ وینەي قەيس لیوہي لۆنگ نەكۆل
 تەن بوو وه خۆراك وه حشيان چۆل
 سەوگەند بەو خالان فەيرۆزەي وه شەپەنگ
 بەو دەستەي زولفان پەشيو نەپای سەنگ
 جەوساوه گەردش چەرخ پەپرستم
 من و تو وهی تەور جياكەرد جەهەم
 تو بەردەن وه خاك سیای سەنگ تار
 من مام پەي نازار جەفای پۆزگار
 هەرپۆ چون مەجنون خاتر نەغەم كەيل
 هەر لەيل لەيلمەن بەهەردەي دوجەيل
 خەمان پەژاران پەفیع پامەن
 چەني جەفاو جەور دائیم سەودامەن
 سپای غەم بەو تەور هجووم ئاوەردەن
 قافلەي فامم وه تاراج بەردەن
 زامەتان سەخت ئەي دلّهي پەپئیش
 چون جای مارانگاز زووخاوە مەيۆ لیش
 شەو كەيلەن زووخاوە وه لای جیمەدا
 كافر بەزەبیش مەيۆ پیمەدا
 يانەم ویرانەن دەرد دیویان
 چون ئاھووی تەتار سەر لیم شيويان
 شەوان زاری و شین پۆوان پۆ پۆمەن
 يەكجار پەژارەي تەنيایي تۆمەن

تو چوونەن حالّت شای وه فاداران
 كییهن هەمرازت سوب و ئیواران
 نەو سەرای تاريك پەپخەوف و خەتەر
 مدارت چوونەن لەيل نازپەرور
 نەسەردی هەوای سەرد سیاسەنگ
 چتەرەن خالان فەيرۆزەي وه شەپەنگ
 جياتی باھۆي قەيس خەمينت
 كام سەنگ سیا هانە بالینت
 داخم ئەو داخەن لەيل خاتر تەنگ
 ئەو دەستەي زولفان سەودايی سيۆهنگ
 وه چنگ چل چنگ تو تاتات مەكەرد
 ئيسە پەشيۆهون چون پەيحان هەرد
 ئەو دیدەي مەخمور ئاھوو بیز تو
 ئەو قەوس قەتران شەپ ئەنگیز تو
 ئيسە نەگەردش چەرخ نیلی پەنگ
 بێ پەونەق بیەن چون نەقش پووی سەنگ
 سا پەي چیش سۆمای دیدەم تار نەپۆ
 زیندەگی جەلام ژار مار نەپۆ
 تو خەریك قەبر سیای سەردەني
 نەمام حەسرەتان وه گل بەردەني
 من تەنيا چون قەيس لیوہي خەم خەلات
 زیندە مەگیلۆون نەپووی سەر بیسات
 وه لھاسل هەرچەند شین و زاریم كەرد
 نەپای قەبر لەيل بێ قەراریم كەرد
 نەجواو دا پیم نەزەپرە دەنگ كەرد
 يەكجار بلّيسەم نەگەردوون ويەرد
 دیسان هەم جە نوو واتم ئەي دلسۆز
 حەكیم دەرمان دەرد مەجنون دۆز
 يەپەي چیش مەيلم جەلات كەم بییەن
 مەرەھدوپەيمان جەيادت شیبیەن
 من وهی دلّهي خار بێ قەرارەوه
 وهی جامەي سیای يەخە پارەوه
 هام نەسەرينت زارزار مەنالوو
 خاك يانەي نووت وه چەم مەمالوو

تۆ هیچ نیت وه تهنگ بی قهراری من
وه ئه لوه دای سهخت شین و زاری من
نهمه دی جاو نوخته ی خال بی گهرد
مه علومهن مه یلم جهلات بیهن سهرد
دیم سهدای وه نهرم نه تۆی خاکه وه
نه یانه ی تازه ی حه سره تناکه وه
ئاما نه گۆشم چون هه رده جارن
واتش ئه ی مه جنوون ویل کۆساران
سه وگه ند به و نه حد فهرد بی هه متا
وه بی واده کهرد قه یس جه له یل جیا
پای جا و نیهن دل بی قهرارن
خه یلئ سه نگ و خار وه جه ستم بارن
جه ته نسیر خاک هه وای سهرد سه نگ
پای جا و نیهن چه نیت کهرۆ ده نگ
خان خاک به و تور مه حبووسم کهرده ن
نازاران ویم جه یادم به رده ن
به لئ هه رچه ند شین و زاری مه کهری
هه رچه ند سهر وه سه نگ سیا مه ده ری
فایده ش نیهن سوود نه دارۆ پیئت
بشو زاری کهر پهری به خت ویئت
په ی چیئش ئه ی دنیا خه یلئ بی وه فان
جه ته نخوای وه فاش دائیم نه جه فان
که س جه قه ید دام مه کرش نه په سته ن
یه ک یه ک وه زه نجیر عه یاری به سته ن
جه ئه ووه ل دنیا تا وه پۆی مه حشر
هیچ که س جه دامش به ر نه شین وه به ر
هه رکه س دلشاد بۆ په ی دنیا ی بی پۆ
ئاخر په شیمان مه بوون په نجه پۆ
هه رچه ند پهری من تۆ ئه لوه داته ن
ئاخر سه ره نه جام ئه ی جیگه جاته ن
(ئه حمه د) پهری کۆچ شای جه مین جامان
په ستاخیزکه رۆ تا مه رگ سامان.

په راویزه کان:

* وه رزنامه ی که شکۆل، سالی چواره م، ژماره: ۱،
زنجیره: ۱۱، به هاره هاوینی ۱۳۹۸، لاپه ره: ۱۰۴-۸۸.
۱- عه لی نه قی ده بیهر مه خسووس، ناسراو به
(هۆشیار)، (۱۳۰۶ - ۱۳۹۹/ک/۱۸۸۸-۱۹۷۹). کورپی
میرزا کازم کورپی ئاغا محمه د په حیمی میعمار باشی
کوردستانیه، له سنه له دایک بووه، باب و باپیرانی
له بنه په تدا له بنه ماله یه کی کوردانی دونه لسی بوون،
له شامه وه پووین کردووه ته ئیران و له سنه نیشته جئ
بوون (سنندج قدیم: ۴۹۴ - ۴۹۵). له پاش ئه وه ی به شیک
له زانسته کانی ئه و پۆزه له مه درسه ئاینیه کان
ده خوینیت، له په یمانگای (ئالیانس) یش له سنه خۆی
ناو نووس ده کات و سه رقالی فیروونی زمانی فرانسه یی
ده بیئت، له پال ئه وه شدا له کورپی مامۆستایانی
خۆشنووسی خه تی نه سخ و نه سته علیقدا ئاماده
ده بیئت و مه شق و پاهینانی خۆشنووسی ده کات، دواتر
له ده ریاری ئاسه فی گهره ی نایب ویلایه تی کوردستان
و کورپه کیشی سه ردارمعه زه م، به وه زیفه ی به پۆه به ری
دیوان و نووسه ده سته کار ده بیئت، له ته مه نی (۲۷)
سالی دا پووده کاته تاران و له وی بۆ ماوه ی (۱۸) سال
له دیوانی سه رۆک وه زیراندا ئه رکی نامه نووسی
تاییه ت و به پۆه به ری تی دیوانی وسوقودده وله ده گرتیه
ئه ستر، له دوایییدا ئه رک و فه رمانی دیکه شی بینیوه،
تا وه کو له سالی (۱۳۲۸ه تاوی) دا خانه نشین ده بیئت.
له نیو ئه و کۆمه له شیعرانه ی که له دوا ی به جئ ماون
به هه ردوو زمانی کوردی و فارسی، غه زه له کانی به تاییه ت
تابلئی ئاودار و ناسک و جوانن (تاریخ مشاهر کرد،
۲/۴۶۲).
۲- ته ها ئه بولوه فا موخته مه دی کوردستانی (۱۳۰۵
- ۱۳۹۱/ک/۱۸۸۷ - ۱۹۷۱). کورپی شیخ محمه دی
موخته مه دولئیسلامیه، یه کیک بووه له زانایانی ناوچه ی
سنه و له بنه ماله ی ناسراوی قوسه ییرانی کانی
مشکانیه، (نامداران علم و فرهنگ و هنر کردستان،
۲۳۵). له دوا ی ئیجازه وه رگرتن له سه ر ده سته زانای
ئاودار مه لا عه بدولئی موفتی ده یی، له کار و فره مانی

دهوله تیدا دهستبه کار ده بیئت، نه بولو هفا له پال زانسته نیسلامییه کاند، سه روکاری له گهل زانسته تازه کانیشتا ده بووه، هندی له شوینه واره کانی به هر دوو زمانی عه ربی و فارسی له چاپ دراون (تاریخ مشاهر کرد، ۲/۴۲۵).

۳- دوکتور محمدهد که یوان پووری موکری (۱۳۰۵ - ۱۳۸۹ هتاوی / ۱۹۲۶ - ۲۰۱۰ز).

۴- پازدهی حوزه یرانی ۱۹۵۵ز.

۵- (خورنشین xornišin) ههفته نامه یه کی وینه داری دووزمانه ی (کوردی - فارسی) بووه له تاران له چاپخانه ی (آفتاب) ده رچوو، خاوه ن ئیمتیا ز و مودیر مه سنولی عه بدولحه میدی مه عریفهت و سه رنووسه ری دوکتور وه کیلی کردستانی بووه. ژماره ی یه که می له (۱۹ مرداد مانگی ۱۳۳۰ هتاوی / ۱۱ ئاب ۱۹۵۱ زاینی) دا ده رچوو.

۶- (گلکوی تازه ی له یل Gilkoy tazay layl / مزار تازه ی لیلی) له چامه ماته منامه ناودار و جوانه کانی نه ده بیاتی کوردییه.

۷- سه بیید عه بدورپه حیمی مه وله وی (مه عدووم) (۱۲۲۱ - ۱۳۰۰/ک/۱۸۰۶ - ۱۸۸۲ز)، شاعیر و عارفی ناوداری کورد.

۸- پئویسته بگوتریت که (مه وله وی) نه م ناسناوه ی ته نیا بۆ نه حمده به گی کۆماسی به کارنه هیناوه، به لکرو وه ک چۆن له شیعره کانیدا دیاره، ژماره یه ک له دۆستانی خۆی به (خالق) ناویردوووه و شیعرنامه ی ئاراسته کردوون.

۹- هانا هاویره د هانا هاویره د

خالق که م زوسان هانا هاویره د

(دهستنوسی سهید محمدهد تاهیری هاشمی)

۱۰- له گهل نه وه ی له دیوانی مه وله وی دا (۹) پارچه شیعر به دی ده کرین که ئاراسته ی نه حمده به گی کۆماسی کراون، به لام نه و پارچه ی نه بولو هفا ئاماژه ی بۆ ده کات، په نگه بۆ نه حمده به گ نه نووسراییت، چونکه سنج کهس له مه وله وی ناسانی ناسراو، له سه ر نه و باوه رهن که مه وله وی نه م قه سیده یه ی ئاراسته ی

(شیخ یوسفی تۆسمه یی) کردوووه، که خه لکی ناوایی (تۆسمه nosma) ی ناوچه ی (پاوه) بووه و نه میشی هر به (خالق) ناویردوووه و چه ند شیعریکیشی بۆ نووسیوه. (بپروانه: سهید محمدهد تاهیری هاشمی، نوسخه ی دهستنوسی دیوانی مه وله وی، ل ۹۷؛ محمدهد نه مین نه رده لانی، وه رگیپانی دیوانی مه وله وی، ل ۳۰۶؛ مه لا عه بدولکه ریم مدرس، دیوانی مه وله وی، ل ۴۸۷).

۱- (Celtis caucasica)، ده رختی تا، تا دار، داره دیمن، داغداغان، ده رختیکی سروشتییه له کوردستان له ناوچه جیا جیا کاند به م ناوانه ده ناسریت: تایله، تایلی، تاوگ، تاووت، تاووک، ته یلی، تاوی، (فرهنگ گیاهان دارویی کردستان، ۶۱).

۲- ده رختی گوول و به ردار، داره گوولی پی ده لئین. (برهان قاطع، ۱/۳۰۹).

۳- به ری نه و داره به (بنه)، یان (پسته ی کئی) ناوده برییت و ترشیاتی لی ساز ده کریت. له فارسیدا (بنه) و (بنگلک) ه، له عه ربیدا (بطم)، یان (حبه الخضر) ی پی ده لئین، (عمید، ۱/۷۲۰).

۴- نه م گۆپستانه له باکووری شاری سنه یه، ئیستا که وتووته پشتی ئیداره ی به رپوه به رییتی کاره با و نه ویه ر و نه ویه ری شه قامی فه یزبادی گرتووته وه. پیشان تاییهت بووه به دانیشتوانی گه ره که کانی چواریاغ و مزگوتی حاجی نه بولحه سه ن و ده ورویه ری ته کیه ی خلیفه فه تاح و بازار و گه رمای عه بدولخالیق و ناغه زمان (آئینه سنندج، ۷۲۹).

۵- ۱۲۹۴ هتاوی / ۱۹۱۵ز.

۶- به (موختاری غه زنه وی) ناسراوه، مه زنه شاعیری ده ریاری نه رسه لان کوپی مه سعود کوپی ئیبراهیمی غه زنه وی بووه، له کوپی شاعیرانی غه زله خوین و قه سیده سه رای سه ده ی پینجه م و شه شه می کۆچیدا ده ژمیرد رییت (فرهنگ معین، ۶/۱۹۳۳).

۷- کوپی میرزا عه بدولکه ریمی کوپی میرزا یوسفی وه زیری، پاوژکاری ویلایه تی خه سه ره و خانی ناکامی والی نه رده لان بووه، له سالی (۱۲۶۲/ک/۱۸۴۶) له تافی نه وچه وانی مالتا وایی له ژیان کردوووه (تاریخ مشاهر

کرد، (۱/۳۷۱).

۱۸- شاعیر و خوشنویسی کورد بووه، کوپی شیخ محمهد و له نهوهی (شیخ حهسینی مهولاناوا)یه. خه لکی ناوایی (جانه و ره) بووه که ده که ویتته نیوان مریوان و سنه له ناوچهی (که لاتنه رزان kalata rzan)، (یادی مهردان، ۲/۴۰۳).

۱۹- مسته فا بهگ (۱۱۹۷-۱۲۷۶/ک/۱۷۸۲-۱۸۵۹) کوپی مه محمود بهگ بووه له بنه ماله‌ی ساحیبقران. یه کیکه له شاعیرانی غهسه لسه رای ناو داری کورد، خه لکی سلیمانی بووه و جگه له کوردی، به زمانی فارسی و تورکیش شیعر و هۆنراوه‌ی هه‌یه. ناسناوی شاعیری (کوردی)یه و ژورتیش (هیجری) به کار هیناوه.

۲۰- بۆ زانیاری زیاتر له و باره‌وه، بپوانه: (وه‌رزنامه‌ی کهشکول، سالی یه که م، ژماره (۱)، پایزی ۱۳۹۴هه‌تاوی، ل ۲۲؛ ژماره (۴)ی هه‌مان سال، زستانی ۱۳۹۵هه‌تاوی، ل ۲۲۴-۲۳۲).

۲۱- له ده‌ستنوو سه که دا به هه‌له (ای ز شپور تو جهان آباد) هاتوو.

۲۲- کوپی میرزا عه‌بدوللایه له بنه ماله‌ی وه‌زیرییه‌کانی سنه‌ی کوردستان و پیاویکی زانا بووه. له زیدی خۆیه‌وه کۆچی کردوو بۆ ده‌ریاری لوتف‌علی خانی زه‌ند و له‌وی پیزی لئ گه‌راوه، له‌دوای زالبوونی ئاغا محه‌مه‌دخانی قاجار به‌سه‌ر خانی زه‌نددا، میرزا فه‌توللا خۆی ده‌شاریته‌وه، له‌ئاکامدا ده‌دۆزریته‌وه و به‌فه‌رمانی خانی قاجار ده‌ستگیر ده‌کریت و چاوه‌کانی هه‌لده‌کۆلن. (خوهرپه‌م) سی سالی کۆتایی ته‌مه‌نی به‌ نابینایی له‌ زیدی خۆی و زیاتریش له‌ دیوانی والی ئه‌رده‌لانددا به‌سه‌ر ده‌بات، دیوانیکی شیعی له‌دوا به‌جئ ماوه له‌ پینج هه‌زار به‌یتدایه (تاریخ مشاهر کرد، ۱/۲۲۹).

۲۳- میرزا صادق که به (ناطق) ناسراوه، له سالی (۱۲۳۰/ک/۱۸۱۵) کۆچی دوایی کردوو. له شاعیرانی سه‌ده‌ی سیزده‌می کۆچییه و ده‌ستیکی بالای له هۆینه‌وه‌ی شیعی ماده‌ تاریخدا هه‌بووه، (فرهنگ

معین، ۶/۲۰۹۵).

۲۴- بۆ زانیاری زیاتر سه‌یری ئه‌م سه‌رچاوه‌یه بکه: تاریخ کردو کوردستان و توابع، تالیف شیخ محمد مردوخ کوردستانی، جلد ۲، چاپ سوم، سنندج، انتشارات غریقی، ۱۳۵۲، ص ۵۸-۶۳.

۲۵- له پۆزی چواره‌می (آدرماه/سه‌رماوه‌رن)، سالی (۱۳۲۵هه‌تاوی/۱۹۴۶) پادیۆی کوردی له تاران دامه‌زراوه. له‌و پۆزه‌وه له ناو کورداندا به (پادیۆی کوردی تاران) ناوی پۆیوه. (سیامه‌کی کاکه‌یی) بۆ ماوه‌ی دووسال له‌م پادیۆیه‌دا به‌ شیوه‌زاری سنه‌یی بیژهر بووه، (سه‌ید عه‌بدوله‌تییی هاشمی).

۲۶- دیوان احمد بیگ کوماسی، بامقدمه و مقابله و شرح حال شاعر، بانضمام فرهنگ لغات، باهتمام محمد علی سلطانی، تهران، نشر سه‌ها، ۱۳۸۴.

ئه‌م دیوانه جاریکی تر له کوردستانی عێراقدا چاپ و بلوکراوه‌ته‌وه؛ (دیوانی ئه‌حمد به‌گی کوماسی، کۆکردنه‌وه و لیکۆلینه‌وه: محمهد‌علی سولتانی، وه‌رگیتران و هینانه‌وه‌ی شیعه‌ره‌کان بۆ سه‌ر پۆنوو سی کوردی، کولسوم عوسمانپور، سلیمانی، مه‌لبه‌ندی پۆشنیبری هه‌ورامان، ۲۰۱۲).

۲۷- سالی له‌ دایک بوونی (پیره‌میژد) بیان له‌ پیکه‌وتی (۱۸۶۷)دا نووسیوه، به‌لام ئه‌گه‌ر بیته‌وه پیتی ماده‌دی تاریخی پسته‌ی (توفیقی که خدا بما داد) لیک بدریته‌وه، ئه‌وه به‌رانبه‌ر (۱۲۸۸/ک/۱۸۷۱)ن ده‌وه‌ستیت.

۲۸- ده‌قه جیاوازه‌کانی ئه‌م قه‌سیده‌یه له‌م سه‌رچاواندا هاتوون:

أ/ ئه‌نجومه‌نی ئه‌دیوانی کورد، ئه‌مین فه‌یضی به‌گ، چاپی ئه‌سته‌میۆل، ۱۹۲۰، ل ۱۰۵-۱۰۹، له (۲۶) به‌یتدا.

ب/ کۆفاری گه‌لاویژ، (۹)، سالی پینجه‌م، ۱۹۴۴، ل ۱۷-۱۶، له (۵۳) به‌یتدا. لیره‌دا له‌ پال قه‌سیده‌که

وتاریکیش بلوکراوه‌ته‌وه به‌ ناوونیشانی (گۆران) که له نووسینی (فلادمیتر مینورسکی)یه، به‌م جۆره:

Reprinted from the Bulletin of the school of oriental and African studies, (university of Lon-

don) volx¹, part 1, 1943.

دهقی نهم وتاره له سالی (۱۹۴۴) دا له لایهن (ناجی عه‌باس) وه ره‌گیت‌دراوه‌ته سهر زمانی کوردی. شایانی باسه که‌وا (مینۆرسکی) نوسخه‌یه‌کی نهم قه‌سیده‌یه‌ی له سالی (۱۹۱۷) دا له (دوکتۆر سه‌عید خانی کوردستانی) یه‌وه (۱۸۶۲-۱۹۴۲) وه‌رگرتوه، هه‌روه‌ها وه‌رگیت‌پانیک‌ی فارسی نهم وتاره له‌م سه‌رچاوه‌یه‌دا بآلوکراوه‌ته‌وه:

(وی، مینۆرسکی، گوران، ترجمه: سما سلطانی، مهاباد، ماهنامه اجتماعی، فرهنگی ادبی، سال پانزدهم، ۱۷۵، مهرماه ۱۳۹۴، ص ۵۶، ۶۰، ۲- شماره ۱۷۶، آبان ماه ۱۳۹۴، ص ۴۵-۴۹).

سه‌رچاوه‌کان:

آ/کتیب

- ایازی، برهان، آئینه سنندج، چاپ اول، مؤلف، ۱۳۷۱.

- ئه‌رده‌لانی، محمدامین (محمدامین حبیب سعید)، دیوانی مه‌وله‌وی، به‌غدا، چاپخانه‌ی منیر، ۱۹۹۱.

- بن خلف تبریزی، محمد حسین، برهان قاطع، باهتام: محمد معین، مجلد ۶، چاپ دوم، تهران، ابن سینا، ۱۳۴۲ ش.

- جاف، محمود پاشا، که‌شکۆلی مه‌حمود پاشای جاف، به‌رگی یه‌که‌م، ناماده‌کردن و لیکۆلینه‌وه، د. هسه‌ن جاف، به‌یرووت، ۲۰۱۴.

- حیرت سجادی، سید عبدالحمید، سنندج قدیم، چاپ اول، انتشارات کردستان، ۱۳۹۴.

- حیرت سجادی، سید عبدالحمید، نامداران علم و فرهنگ و هنر کردستان، چاپ اول، تهران، پژوهشگاه، ۱۳۹۲.

- خضری، سید شهاب، فرهنگ گیاهان دارویی کردستان (فهره‌نگی گیاده‌رمانی کردستان)، سنندج دانشگاه کردستان، ۱۳۸۱ ش.

- خه‌زنه‌دار، دکتۆرمارف، میژوی ئه‌ده‌بی کوردی، به‌رگی ۳، نیوه‌ی یه‌که‌می سه‌ده‌ی نۆزده‌م، چاپی

یه‌که‌م، هه‌ولێر، ئاراس، ۲۰۰۳.

- روحانی (شیوا)، بابا مردوخ، تاریخ مشاهیر کرد، به‌کوشش: ماجد مردوخ روحانی، مجلد ۱، تهران، سروش، ۱۳۸۲ ش.

- صالحی، ملا محی‌الدین، سرود بادیه - در احوال و آثار شعرای کرد و لک و لر، سنندج، مؤلف باهمکاری انتشارات کردستان، ۱۳۸۰.

- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، مجلد ۱، چاپ سوم، تهران، امیرکبیر، ۱۳۳۶ ش.

- مدرس، ملا عبدالکریم، دیوانی مه‌وله‌وی، به‌غدا، چاپخانه‌ی النجاج، ۱۹۶۱.

- معین، محمد. فرهنگ فارسی، مجلد ۶ (اعلام)، چاپ چهارم، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۰ ش.

ب/ ده‌ستنویس

- محمود پاشا جاف، که‌شکۆل، (چاپ عکسی)، محل چاپ، بیروت، سلیمانیه، بنکه‌ی ژین، ۲۰۱۴.

- ؟، مجموعه اشعار مولوی کرد و دیگران، کتابخانه‌ی ملی برلین،

Hs. or. 9882,1297 ق/ ۱۸۸۰ ز.

- سید محمد طاهر هاشمی، دیوان مولوی، کتابخانه‌ی مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، نسخه‌ی میکروفلم به‌شماره (۲۹۳۰ ف)، ۱۳۴۴ شمسی.

پ:سایت انترنیت

Retrieved 2017/2/8: <http://jamejam online. ir/online> سیامک کاکایی

Retrieved 2017/2/8: <http://yaserhashem Persianblog. ir/Post/21>

سید عبدالطیف هاشمی